

Lidt fra spillemandsbogen

VIII.

Hvis man på grundlag af Svend Jørgensens samling af gamle spillemandsbøger og senere tilkomne indtegner fundstederne for disse nodebøger på et Danmarkskort, vil man bemærke, at der er flere egne, der enten slet ikke eller i hvert fald kun sparsomt er repræsenteret med spillemandsmusik. F. eks. foreligger der af kendt stof ikke meget fra Sønderjylland, når undtages Als og Barsø. Navnlig synes de nordlige egne af landsdelen at være et delvist tomrum. Men det må samtidig indrømmes, at der kan ligge nodemateriale herfra i folkemindesamlingen, ligesom der stadig kan foreligge sønderjysk spillemandsmusik i privat eje, hvad det følgende kan tjene som eksempel på.

Kort efter en avisomtale af en af Spillemandskredsens radioudsendelser modtog jeg et brev fra en gårdejer Knud Brummer på Aarø, hvori han oplyste, at han var i besiddelse af et par håndskrevne nodebøger fra Hjerndrup ved Christiansfeld. Et senere besøg hos ham resulterede i, at jeg lånte bøgerne med hjem til nærmere undersøgelse og afskrift, og det er om disse to små spillemandsbøger, der her skal skrives et par ord. Ja, små er de, den ældste bog indeholder kun 25 melodier og den yngre ca. 40. Ikke meget i sammenligning med så mange andre, der kan rumme 100 melodier eller derover, men dog så meget, at man med en vis varsomhed kan danne sig et lille indtryk af, hvad der på den tid dansedes på denne plet af landet.

Først melder spørgsmålet sig om spillemandens navn og tiden. Tilsyneladende er den ældste bog klar nok på disse punkter, idet der på bogens første side er prentet smukt

og tydeligt: Oluf Pedersen Skau, Hjerndrup 1833 1./5. Her har vi altså spillemandens navn og hjemsted og tiden for nogle af dansene — men også kun nogle. Bogen, som den fremtræder i dag, er nemlig indbundet i 1893 af en sønnesøn af nævnte spillemand, og det er tydeligt, at det drejer sig om forskellige, mer eller mindre sammenhængende løsblade fra forskellige år, der ved indbindingen er samlet til én bog. Det viser både melodiernes nummerering og de forskellige skrifttyper; ligesom visse af dansemelodierne, som vi skal se, selv siger noget om tilblivelsestiden.

Nedskrivningen af de ældste melodier må stamme fra 1833 og årene lige efter. Så følger blade fra omkring 1841, hvad et årstal midt i bogen viser. Og endelig må det øvrige stof hidrøre fra årene efter 1847, hvilket ses af en af dansene benævnt »Annen Polka eller Tyvoli Nr. 3«. Denne Annen Polka er komponeret af Johann Strauss, den ældre i året 1843, og erobrer hurtigt en del af Europa. Den dukker op i København i det nystartede tivoli omkring 1844/45, hvor den blev overmåde elsket, hvad samtidige vidnesbyrd fortæller om. Således kan anføres, hvad H. C. Andersen lader en af personerne i eventyrspillet »Ole Lukøje« fra 1850 sige: » — — — Ser De, det var ude i Tivoli, hvor Lumbyes Selskab spiller, og der syntes alle Folk saa godt om det tredje Nummer, og da det saa var ude, saa raabte alle Folk, at de vilde have igjen »Nummer Tre«, og saa fik de det, og saa vilde de igjen have Nummer Tre og igjen have det — —«. Og nu ser vi, at ryet er nået ud til et sønderjydsk sogn — hvilket måske kan skyldes, at Lumbye med sit orkester var på turné bl. a. i Sønderjylland i vinteren 1847. Og morsomt nok medbringer polkaen også her sit kælenavn »Nummer Tre«.

Af andre, ganske interessante ting finder vi en vals med angivelse af komponistnavn, noget der er ret sjældent i de ældre nodebøger. Meget af musikken var kommet landsbyens spillemand i hænde ad mange, nu vanskeligt opsporlige veje. F. eks. fra nærliggende købstæder, hvor stadsmusikanten dominerede musiklivet, gennem militærtjeneste i ind- og udland (Napoleonskrigene kan her nævnes), gennem afskrift fra den ene spillemand til den anden o. s. v. Men sikkert er en del af det musikalske stof komponeret af danske spillemænd — uden at man derfor fandt anledning til at vigte sig med komponistnavnet.

Hele dette spørgsmål er dog endnu slet ikke undersøgt til bunds, det må overlades til kommende musikforskere at prøve at udrede dette interessante område. Men her ved omtalte vals finder vi følgende overskrift: Walzer af Bang, Kongelig Landmaaler og Skovrider til Stendegaard.

Nu findes der vist ingen gård af det navn i Danmark. Det skal snarest læses som Stendalgaard, idet »Dansk biografisk Leksikon« giver følgende oplysning om skovrider Bang: Jens Bang, Landmaaler 1313, Skovrider 1815 paa Alheden med Bopæl Stendalgaard, død 1862. Han virkede ivrigt for Fremme af Træplantning i Danmark.

Han har sikkert i embeds medfør været vidt omkring, vel også i Sønderjylland. Hans virke som førstemand hører ikke denne artikel til, men han må åbenbart have haft en eller anden forbindelse med Hjerndruppegnen, hvor spillemanden i 1830erne eller 1840erne omhyggeligt har indført valsen af skovrideren. Den ligner ikke rigtigt de sædvanlige spillemandsvalse — og har Oluf Skau kunnet tumle denne ikke helt lette vals, har han været ganske dygtig.

Sidst i Bogen træffer vi på en melodi med navnet »Prinsens March i Frederitsia«, og netop i 1830erne, da jo en del af den gamle bog blev skrevet, opholdt prins Frederik, den senere Frederik den VII, sig i en slags mild »arrest« i Fredericia under et vist opsyn af byens kommandant. Men hvorledes denne march så er blevet knyttet til prinsens navn, (man kan gætte på, det er sket via militærmusikken) og hvorledes den er havnet i den Hjerndrup spillemands nodebog, er i dag vanskeligt at opspore.

Trods sådanne små detaljer er det dog til syvende og sidst selve indeholdet af danse, der har interesse. Hvad dansede man der på den tid? Men da dette spørgsmål bedst behandles ved en sammenligning med den yngre bog, vil vi først kigge på den.

Den rummer et årstal 1852 og et navn, Jegsen, et navn der forøvrigt stadig lever i det nordlige Sønderjylland. En enkelt dansemelodi kan her være vejledende til bekræftelse af tiden, en tyrolerval. Nu er tyrolerdanse en forholdsvis sen foreteelse i den danske folkedans' historie, men vi kan komme tiden på nærmere hold ved at spille netop denne igennem, så opdager vi, at de to første taktgrupper (repriser) stammer fra musikken til

»En Søndag paa Amager«. Denne lille Vaudeville er, hvad sikkert mange ved, skrevet — både hvad tekst og musik angår — af Johanne Luise Heiberg i 1848 og fastslår således, at denne spillemandsbog må stamme fra tiden derefter, antagelig fra 1850erne. Et resultat man endelig også kommer til ved at sammenligne bogens danse med den ældre bogs.

Når man undersøger gamle spillemandsbøger, er det vigtigt at optælle de forskellige danse og deres hyppighed. Moden forandrer sig også med hensyn til folkedansen — selv om ændringer skete betydelig langsommere den gang end i vore dage. Et lille skema vil vise et sådant modeskift i Hjerndrup:

	ældre bog:	nyere bog:
Vals	7	4
Polka	1	10
Schottisch	1	5
Galop	1	4
Mazurka (Polka-M.)	0	6
Rheinländer	0	1
Kvadrilledans	4	0
Berliner	2	0
Ecosaise	3	0

Ser vi bort fra valsen, der kommer til Danmark i 1780erne for at blive til vore dage, er det tydeligt, at polka, schottisch, mazurka og galop dominerer den nye tid efter 1850. medens dansene fra det 18. århundrede og de første årtier af det 19. århundrede: kvadriller, berlinere og ecosaisser nu omkring 1850 åbenbart er forældede. Hvor man for blot en 10—20 år siden glædede sig over at danse de smukke og morsomme kvadrilledanse (også de såkaldte berlinere var gennemgående af den type), danser man nu de fremtrængende, nyere danse som polka, mazurka og schottisch. Sidstnævnte dans må ikke forveksles med den langt ældre skotskdans, der var en rækkedans.

Man forstår i grunden godt den gamle danssemester O. Bagge, når han næsten med gråd i stemmen skriver (Om Francaiser. Aarhus 1830. — citeret efter Grüner Nielsen: Folkelig Vals, Indledningen): »I en Række af Aar har jeg set, hvorledes den finere Selskabsdans gradvis tabte sig i gode Circler. Menuet, franske Kontradanse, Allemander, Engelske Danse, Figaro, regelmæssige Ecosaisser og la Bateuse forsvandt som Lyset for Mørket. Bøhmerdans, Molinask, Cotillons, Femtrin og Rundtsnurren kom i stedet. Under

Navn af Schwaber, Wiener, Tyroler, Hopsa, Russisk, Ungarsk og Pirrevals tumlede og snurrede man saa frygteligen, nogle som Dragkister i Jordskælv, at det var en Ynk at se Selskabet i Ro, høre denne Pusten og Stønnen, skue disse kaagende Barme og ildrøde Ansigter, ja man kunde græde over, at Menneskene saa daarligere ville sætte Liv og Sundhed paa Spil«. — Ak ja, det er den evige modsætning mellem gammel og ny tid, der her taler.

Nu er det klart, at Bagges pudsige, og vel noget overdrevne ord, refererer til den »højere« selskabsdans i købstæderne. Men alle de ovennævnte danse med de fine navne har også været kendt og danset hos bønderne i det 18. og 19. århundrede, og vi konstaterer altså, med eksemplet fra Hjerndrup, at moden også i disse kredse — omend lidt senere end i byerne — svinger fra »den fine smag« til en »Rundtsnurren«. En udvikling, eller om man tilslutter sig dansemeisterens ord, en tilbagegang, der vist omtrent er fuldført lidt efter midten af det 19. århundrede. Samtidig overtages efterhånden dansemusikken også på landet af musikere, der har musik som levebrød. Spillemanden derimod levede ikke af at spille, dertil var indtægten for lille og for usikker. Han måtte have et eller andet levebrød, hvad enten han så var håndværker eller havde en lille gård eller et husmandssted. Hvad han tjente som spillemand kunne blot blive et kærkomment supplement til det daglige brød.

Op imod vort århundrede finder vi endnu enkelte håndskrevne spillemandsbøger, nu mest indeholdende vals, polka, mazurka, tyrolerdanse og galop, altså udelukkende pardanse. Men lidt efter lidt fortrænges de helt af trykte noder, og næsten samtidig er den gamle spillemands saga ude.

Kaster vi til slut blikket tilbage på emnet for denne redegørelse, er det klart for alle, at det kun er en ganske lille — og måske for mange — ubetydelig detalje, der er berørt. Det må ligeledes indrømmes, at springet fra en Bach og Mozart til en lille dansemelodi er meget stort — selv om forøvrigt også disse store genier har moret sig med at skrive danse- musik. Men — består menneskenes historie af andet end detalje føjet til detalje, småt og stort i rig blanding. Først når enkelthederne af forskere samles til en helhed, giver de et klart billede af vor kulturs historie i al

dens brogethed, med glædens lyse farver, sorgers og ulykkers dysterhed, og mellem disse yderpunkter alle de mange, grå nuancer.

Vi ved, at livet i hine gamle dage var sværere og menneskene nøjsommere, end vi i dag rigtig kan forestille os det. Livet var ikke »romantisk« men oftest en hård kamp for blot at bjerge det daglige brød. Men måske glæden i festens stunder til gengæld også var større end i dag. Og når man samledes til gilde, var spillemanden med sin fiol eller klarinet så uundværlig, at det vel er rimeligt, ved at fremdrage disse to spillemandsbøger fra et sønderjydsk sogn, at riste også den gamle Hjerndrup spillemand en besked en minder om — bortset fra at noget af hans musik måske en dag vil vågne af søvnen og leve videre i nutiden.

H. V a d T h o m s e n.